

УДК 811.161.2'373.21

ДЕРИВАТИ НА -ЩИН(А) У МІКРОТОПОНІМІЇ ПІВНОЧІ ЛЬВІВЩИНИ

Оксана Проць

Технічний коледж

Тернопільського національного технічного університету ім. І. Пулюя

бул. Тарнавського, 7, 46024 Тернопіль, Україна,

тел.: 097 197 45 52

Досліджено особливості функціонування мікротопонімів півночі Львівської області із суфіксом -щин(а). Виявлено, що деривати походять здебільшого від ойконімів (назв сусіднього населеного пункту), що є особливістю структурно-словотвірної організації мікротопонімікону досліджуваного регіону. Відантропонімі утворення мають посесивний характер.

Ключові слова: антропонім, апелятив, дериват, мікротопонім, ойконім, топоформант.

Мікротопонімія є величезним джерелом інформації (історичної, географічної, етнокультурної, лінгвальної тощо). Система назв дрібних географічних об'єктів дає багатий фактографічний матеріал, аналіз якого потрібний для всебічного дослідження функціонування топонімів, пропріативів у цілому, для уточнення теоретико-методологічних засад ономастики.

Останніми роками в українській регіональній топоніміці дедалі більше праць присвячено вивченню мікротопонімікону окремих територій (дослідження В. Баньої [1], Л. Білінської [2], Н. Вебер [4], О. Заїнчовської [5], Н. Лісняк [6], О. Лужецької [7], О. Михальчук [9], О. Мосур [10], Н. Сокіл [14], Н. Яніцької [15] та ін.). Однак завдання тотально зібрати і систематизувати найменування дрібних географічних об'єктів все ще актуальне, адже різноаспектний аналіз цих пропріативів допомагає експлікації важливої не лише лінгвальної, але й етнокультурної, історичної інформації, закодованої в них, з'ясувати особливості вербальної реалізації просторових уявлень місцевого населення.

Об'єктом пропонованого дослідження є мікротопонімія півночі Львівської області (зібрано понад 15500 одиниць). Згідно із сучасним адміністративним поділом України, це територія Бродівського, Буського, Жовківського, Кам'янка-Бузького, Радехівського та Сокальського районів Львівщини.

Обов'язковим та важливим етапом дослідження мікротопонімів є вивчення їхньої деривації. Такі студії дозволяють виявити закономірності та особливості творення власних назв. Наприклад, у мікротопонімії можемо спостерігати явище універбізації складених найменувань (*Яжева Гора* (ліс, с. Думичі Жв) → *Яжівка* (ліс, с. Думичі Жв)), лексикалізації прийменникових конструкцій (*За Горев* (поле, с. Карів Ск) → *Загора* (поле, с. Карів Ск)) тощо. Крім того, назви дрібних географічних об'єктів зберегли дериваційні особливості говірки населеного пункту, де вони функціонують. Тому аналіз мікротопонімів поглиблене вивчення словотвору української мови.

Особливість структурно-словотвірної організації мікротопонімії полягає у виборі та використанні засобів деривації, які „в цьому класі мають своєрідні якісні та кількісні показники” порівняно з іншими топонімами [11, с. 376]. Мікротопонімікону найбільше

властива онімізація апелювативів (передусім локативів). Специфіка найменувань малих географічних об'єктів виявляється й у високій частотності складених назв. Продуктивні також мікротопоніми у формі прийменникових конструкцій, які увиразнюють своєрідність цього класу топонімів з-посеред інших.

Одним із превалюючих способів творення власних назв дрібних географічних об'єктів півночі Львівської області, окрім лексико-семантичного, є суфіксальний. Вторинні деривати структурно оформилися вже на онімному рівні, а форманти, засвідчені в їхніх основах, виконували назвотворчу функцію (пор., *Попівщина* (сінокіс, с. Радванці Рд; зафіксовано 7 одиниць) < *попівщина* ('попова садиба' (СУМ, VII, 200)) і *Романівщина* (пасовище, с. Романівка Рд) < *Романівка* (село Рд) + *-щин(а)*).

Велика кількість мікротопонімів суфіксального способу творення (116 одиниць), зафіксованих у північних районах Львівської області, виникла за допомогою топоформанта -щин(а).

За словами Л. Т. Масенко, генезу цього топонімного типу варто шукати саме в мікротопонімії. „Він з'явився серед найменувань земельних ділянок, які виникали у зв'язку з купівлею, продажем або передачею їх у спадщину і походили від особової назви колишнього власника” [8, с. 58]. Такі утворення від посесивних прикметників за належністю території особі зафіксовано вже у XIV ст. [3, с. 56].

Формант -щин(а) виник „внаслідок морфологічної абсорбції прикметникового суфікса -ськ- та іменникового -ин-а” на позначення місця (*potina loci*) [12, с. 212]. В українській топонімії його зазвичай використовують для деривації хоронімів (до прикладу, *Львівщина*, *Сокальщина*), набагато рідше ойконімів (*Косарщина* (село Бр)).

У мікротопонімії цей топоформант „служить для оформлення назв просторових об'єктів локального характеру й територіально обмеженого функціонування” [13, с. 38]. Це найменування піль (*Білявщина* (с. Шнирів Бр), *Боянщина* (с. Купичволя Жв)), пасовищ (*Жуківщина* (с. Кустин Рд), *Пиратинщина* (с. Синьків Рд)), лугів (*Бужанщина* (с. Барилів Рд), *Поздимирщина* (с. Корчин Рд)), лісів (*Горпинщина* (с. Нова Лодина Км-Бз), *Жарківщина* (с. Дуб'є Бр)), сінокосів (*Витківщина* (с. Низи Ск), *Степанівщина* (с. Пустельники Рд)), інколи частин населеного пункту (*Саганищина* (с. Скоморохи Ск), *Сморжівщина* (с. Щуровичі Рд)). Мікротопоніми виникли внаслідок універбізації складених назв (наприклад, *Квасівська Долина* > *Квасівщина* (частина села, с. Княже Ск)).

Як засвідчив аналіз мікротопонімікону півночі Львівщини, усі деривати на -щин(а) мотивовані пропріативами:

1) ойконімами. Такі назви дрібних географічних об'єктів домінують на досліджуваній території (74 % від усіх одиниць цього словотвірного типу). Вони номінують здебільшого великі за площею земельні угіддя (ліси, пасовища, поля), які просторово пов'язані із сусіднім населеним пунктом і, як правило, належать його громаді. Наприклад:

Бишівщина (ліс, с. Забава Рд, с. Ордів Рд, с. Торки Рд, с. Княже Ск, с. Переспа Ск, с. Фусів Ск) < *Бишів* (село Рд) + *-щин(а)*.

Боянщина (поле, с. Купичволя Жв) < *Боянець* (село Жв) + *-щин(а)*.

Віднівщина (ліс, с. Сулимів Жв) < *Віднів* (село Жв) + *-щин(а)*.

Звиженщина (поле, с. Шишківці Бр) < *Звижень* (село Бр) + *-щин(а)*.

Клекотівщина (сінокіс, с. Шнирів Бр) < *Клекотів* (село Бр) + *-щин(а)*.

Матівщина (ліс, с. Лещатів Ск, с. Смиків Ск) < *Матів* (село Ск) + *-щин(а)*.

Павлівщина (ліс, с. Новий Витків Рд) < *Павлів* (село Рд) + *-щин(а)*.

Паньківщина (ліс, с. Паньківці Бр) < *Паньківці* (село Бр) + *-щин(а)*.

Пониківщина (ліс, с. Черниця Бр) < *Пониковиця* (село Бр) + *-щин(а)*.

Радвенщина (ліс, с. Корчин Рд) < *Радванці* (село Рд) + *-щин(а)*.

Руденщина (болото, с. Кустин Рд) < *Руденко* (село Рд) + *-щин(а)*.

Свитизовщина (ліс, с. Стенятин Ск) < *Свитазів* (село Ск) + *-щин(а)*.

Скоморощина (ліс, с. Перетоки Ск, с. Скоморохи Ск, с. Стенятин Ск) < *Скоморохи* (село Ск) + *-щин(а)*.

Таданщина (ліс, с. Нова Лодина Км-Бз, с. Новий Став Км-Бз) < *Тадані* (село Км-Бз) + *-щин(а)*.

Тартаківщина (поле, с. Горбків Ск) < *Тартаків* (село Ск) + *-щин(а)*.

Фусівщина (1) ліс, с. Бодячів Ск, с. Залижня Ск, с. Княже Ск, с. Смиків Ск, с. Фусів Ск; 2) поле, с. Бишів Рд, с. Забава Рд, с. Ордів Рд, с. Торки Рд) < *Фусів* (село Ск) + *-щин(а)*.

У мікротопонімії регіону засвідчено назву **Жельдещина** (поле, с. Купичволя Жв), яка походить від гідроніма *Желдець*. Малоімовірно, що мікротопонім є дериватом від ойконіма *Желдець* (село Км-Бз), адже ці населені пункти (Купичволя і Желдець) розташовані один від одного на значній відстані.

2) антропонімами. Такі мікротопоназви (26 % усіх дериватів на *-щин(а)*) утворено від імен, прізвищ та прізвиськ власників. Вони мають посесивний характер подібно до найменувань на *-ів, -ин, -івк(а)*. До відантропонімних дериватів на *-щин(а)* зараховуємо:

Венгерщина (хутір, с. Глушин Бр) < 1) ОН *Венгер, Венгерський* і под. (Ред., I, 139) + *-щин(а)*; 2) *венгерщина*.

Жуківщина (пасовище, с. Кустин Рд) < ОН *Жук, Жуковський* та ін. (Ред., I, 367; Фар., 193) + *-щин(а) (-ів-щин(а))*.

Камаранщина (сінокіс, с. Свитазів Ск) < ОН *Камаранський* + *-щин(а)*.

Клебанщина (поле, с. Карів Ск) < ОН *Клебан* (Фар., 206) + *-щин(а)*; 2) *клебанщина* ('володіння клібана (плебана)'; пор., попівщина).

Клименщина (урочище, м. Белз Ск) < ОН *Климент* (Ред., I, 472) + *-щин(а)*. За словами інформаторів, мікротопонім вказує на місце, де був давній монастир із церквою *Св. Климента*.

Ковалівщина (луг, с. Щуровичі Рд) < 1) ОН *Коваль* (Ред., I, 481; Фар., 208); 2) *коваль* + *-ів-щин(а)*.

Крохмалівщина (поле, с. Спасів Ск) < ОН *Крохмаль* (Ред., I, 546; Фар., 218) + *-ів-щин(а)*.

Лабайвіщина (частина села, с. Соколя Бс) < ОН *Лабай* (Ред., I, 573) + *-ів-щин(а)*.

Мазуранщина (поле, с. Волуйки Бс) < ОН *Мазуранський* + *-щин(а)*.

Марківщина (поле, с. Себечів Ск, с. Сілець Ск) < ОН *Марко, Марків* і под. (Ред., I, 654; Фар., 237) + *-щин(а) (-ів-щин(а))*.

Саганщина (частина села, с. Скоморохи Ск) < ОН *Саган* (Ред., II, 920; Фар., 276) + *-щин(а)*. Пор. варіант цього мікротопоніма – *Саганівка* (частина села, с. Скоморохи Ск).

Совтищина (частина села, с. Грицеволя Рд) < ОН *Совтис, Солтис* (Ред., II, 993; Фар., 286) + *-щин(а)*; 2) *совтищина* ('володіння солтиса, сільського старости'; пор. війтівщина).

Струмінщина (поле, с. Пониковиця Бр) < ОН *Струмінський, Струмиский* + *-щин(а)*.

Щербінщина (ліс, с. Спас Км-Бз) < ОН *Щербинський* (Ред., II, 1232) + *-щин(а)*.

Особливістю словотвірної організації мікротопонімії півночі Львівщини порівняно з іншими є перевага відойконімних дериватів на *-щин(а)* (*Дмитрівщина* (ліс,

с. Монастирок-Оглядівський Рд), *Миколаївщина* (ліс, с. Стремільче Рд)). Так, дослідники мікротопонімікону різних регіонів України зазначають, що найменування дрібних географічних об'єктів на -щин(а) здебільшого походять від прізвищ колишніх власників, а також від апелютивів. На території центральних та східних районів Львівської області продуктивні відантропонімі утворення. Виявлено лише одне найменування, похідне від назви сусіднього населеного пункту [16, с. 277–281]. У мікротопонімії Південно-Західного Опілля (Галицький та Рогатинський райони Івано-Франківської області, більшість сіл Бережанського та Підгаєцького районів Тернопільської) зафіксовано 12 одиниць цього типу, утворених від апелютивів та антропонімів [7, с. 173-174]. Л. Білінська, дослідниця мікротопонімікону Покуття, проаналізувала 30 дериватів на -щин(а), які здебільшого відантропонімного походження [2, с. 31]. За спостереженням Т.І. Поляруш, у мікротопонімії північно-східного Лівобережжя поширені відапелютивні та відантропонімі утворення [12, с. 203–212]. Більшість назв географічних об'єктів Самбірського циркулу із суфіксом -щин(а), засвідчених в Йосифінській та Францисканській метриках, також мотивовано прізвищами [10, с. 75-79].

Така тенденція в номінації малих об'єктів на території півночі Львівської області за відношенням до сусіднього населеного пункту зумовлена історією заселення місцевості, взаємодією з іншими діалектами, мовами (насамперед польською) тощо. Варто зазначити, що більшість відойконімних дериватів із суфіксом -щин(а) зафіксовано у населених пунктах Бродівського, Радехівського та Сокальського районів.

Проведений словотвірний аналіз мікротопонімії півночі Львівщини засвідчив, що одним з продуктивних утворенні назв малих географічних об'єктів є топоформант -щин(а). Такі найменування номінують просторові об'єкти (поля, пасовища, ліси, луки тощо) і здебільшого походять від ойконімів (назв сусідніх населених пунктів – *Сокальщина* (поле, с. Поториця Ск), *Стоянівщина* (ліс, с. Княже Ск)), рідше від антропонімів (імен, прізвищ, прізвищ власників земельних угідь – *Котівщина* (поле, с. Городище Ск), *Рубенщина* (ліс, с. Жовтанці Км-Бз)).

1. *Баньої В. Ф.* Мікротопонімія басейну річки Ужа (на матеріалі українських говірок Закарпаття) : дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.01 „Українська мова” / В. Ф. Баньої. – Івано-Франківськ, 2009. – 202 с.

2. *Білінська Л.* Деривати морфологічного способу словотвору у мікротопонімії Покуття / Л. Білінська // Рідне слово в етнокультурному вимірі : зб. наук. пр. / Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка. – Дрогобич : Посвіт, 2012. – С. 28–36.

3. *Білоусенко П.* Збірні назви з суфіксом -чина (-щина) в історії української мови / П. Білоусенко // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія : Філологія. Соціальні комунікації : зб. наук. пр. – Ужгород, 2011. – Вип. 24. – С. 51–61.

4. *Вебер Н. В.* Мікроойконімія Івано-Франківщини : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.01 „Українська мова” / Н. В. Вебер. – Івано-Франківськ, 2012. – 20 с.

5. *Заїнчовська О. В.* Мікротопонімія південно-східного Поділля (на матеріалі Кіровоградської області) : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.01 „Українська мова” / О. В. Заїнчовська. – Кіровоград, 2009. – 20 с.

6. *Лісняк Н. І.* Мікротопонімія Західного Поділля : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.01 „Українська мова” / Н. І. Лісняк. – Ужгород, 2004. – 20 с.

7. *Лужецька О. Б.* Мікротопонімія Південно-Західного Опілля : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.01 „Українська мова” / О. Б. Лужецька. – Івано-Франківськ, 2015. – 20 с.
8. *Масенко Л. Т.* Генезис та історичний розвиток назв на -щин-а (-чин-а) / Л. Т. Масенко // Мовознавство. – 1984. – № 6. – С. 56–60.
9. *Михальчук О. І.* Мікротопонімія Підгір’я : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.01 „Українська мова” / О. І. Михальчук. – Київ, 1998. – 16 с.
10. *Мосур О. С.* Мікротопоніми Самбірського циркулу на -щина / О. С. Мосур // Вісник Харківського національного університету імені Н. В. Каразіна. Серія : Філологія. – Харків, 2015. – № 1152. – Вип. 72. – С. 75–80.
11. *Поляруш Т. І.* Мікротопонімія і місцевий лінгвальний контекст / Т. І. Поляруш // *Studia Slovakistica. Ономастика. Топоніміка* : зб. наук. пр. / [упоряд. і відп. ред. : С. Пахомова, Я. Джоганик]. – Ужгород : Вид-во Олександри Гаркуші, 2009. – Вип. 10. – С. 372–383.
12. *Поляруш Т. І.* Словотворчі моделі на -щина в різних топонімічних класах / Т. І. Поляруш // Питання сучасної ономастики. – Київ : Наук. думка, 1976. – С. 203–212.
13. *Редька Я. П.* Еволюція топоформанта -щина в слов’янських мовах та його рефлекс в регіональній історичній ойконімії / Я. П. Редька // *Λογος ονομαστικῆς*. – 2006. – Вип. № 1. – С. 37–45.
14. *Сокіл Н. В.* Мікротопонімія Сколівщини / Н. В. Сокіл. – Львів : Афіша, 2008. – 205 с.
15. *Яніцька Н. Р.* Мікротопонімія центральних та східних районів Львівської області : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.01 „Українська мова” / Н. Р. Яніцька. – Львів, 2012. – 18 с.
16. *Яніцька Н.* Формант -щин(а) у мікротопоніміконі центральних та східних районів Львівщини / Н. Яніцька // Сучасні наукові парадигми : матеріали I Всеукр. наук.-практ. конф. (12 березня 2010 р.). – Горлівка : Вид-во ГДППМ, 2010. – С. 277–281.

УМОВНІ СКОРОЧЕННЯ ДЖЕРЕЛ:

Ред. – *Редько Ю. К.* Словник сучасних українських прізвищ : у 2 т. / Юліян Редько ; Наукове товариство ім. Т. Шевченка. – Т. 1 : А–М. – Львів, 2007. – 720 с. ; Т. 2 : Н–Я. – Львів, 2007. – 1438 с.

СУМ – Словник української мови. – Київ : Наук. думка, 1970–1980. – Т. I–XI.

Фар. – *Фаріон І.* Українські прізвищеві назви Прикарпатської Львівщини кін. XVIII – поч. XIX ст. (з етимологічним словником) / Ірина Фаріон ; НАН України, Ін-т народознавства. – Львів : Літопис, 2001. – 371 с.

СПИСОК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ:

Бр	–	Бродівський район Львівської області
Бс	–	Буський район Львівської області
Жв	–	Жовківський район Львівської області
Км-Бз	–	Кам’янка-Бузький район Львівської області
Рд	–	Радехівський район Львівської області
Ск	–	Сокальський район Львівської області

**DERIVATIVES WITH THE SUFFIX -SHCHYN(A)
IN MIKROTOPONYMY OF LVIV NORTH REGION**

Oksana Prots'

*Technical College
Ivan Pul'uj National Technical University of Ternopil
Str. Tamavskiy, 7, 46024 Ternopil, Ukraine
phone 097 197 45 52*

The article is dedicated to comprehensive study of microtoponymy of Lviv North region. Over 15500 microtoponyms, gathered in the way of expeditions and respondents' questionings, are analysed.

Based on the analysis of the structural-word creative organization of region microtoponymy the peculiarities of creation and functioning of microtoponyms ending with -shchyn(a) are discovered. The proper names of this structure were being created in suffix way of word building (the microtoponymic level of derivation).

It is pointed out the motivation base of these proper names of the small geographical objects. There are defined and illustrated two groups microtoponyms ending with -shchyn(a). They are proper names of microobjects, created from oykonyms (*Бишівщина, Жарківщина, Радехівщина*) and anthroponyms (*Котівщина, Михайлівщина, Саганщина*).

The microtoponyms ending with -shchyn(a) derived from oykonyms (*Звиднівщина, Пониківщина, Фусівщина*) are the most numerous in Lviv North region (74 %). It is the peculiarity of the structural-word creative organization of region microtoponymy. These toponyms name the large lands (forests, pastures, fields) that spatially related to the nearby settlement and, as a rule, belong to society.

The small group of microtoponyms (24 %) with the formant -shchyn(a) of Lviv North region are those names which are formed from anthroponyms (names, surnames and nicknames: *Крохмалівщина, Лабатівщина, Струмніщина*). They specify on belonging of geographical object to the proprietor like to the possessive place names ending in -iv (-ov, -ev), -ivk(a).

Key words: anthroponym, appellative, derivate, oykonym, microtoponym, topoformant -shchyn(a) .